

Dünya Yumurta Ticaretindeki Değişimler ve Türkiye'nin Dünya Yumurta Ticaretindeki Yeri

Tolgahan BAHTİYAR^{1*}, Emine OLHAN^{2*}¹ Tarım ve Orman Bakanlığı, AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara² Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara

Öz: Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin uluslararası tavuk yumurtası ticaretindeki konumunu ve rolünü inceleyerek, elde edilen bulgulara dayanarak politika yapıcılara, sektör paydaşları ve araştırmacılar tarafından küresel yumurta pazarının dinamiklerini anlama ve pazar genişletme ve sürdürülebilir büyüme için fırsatların belirlenmesine yardımcı olmaktır. Çalışma; ulusal ve uluslararası çevrimiçi kaynaklardan ve konu ile ilgili daha önce hazırlanmış olan akademik çalışmalardan elde edilen ikincil veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Türkiye'nin 2018 sonrasında yaşanan dalgalanmalara rağmen 2022 yılı itibarıyla Dünya'nın en büyük 4. Yumurta ihracatçısı olması, küresel pazardaki yerini ve önemini göstermektedir. Yine 2018'den sonra Ortadoğu ve Arap Yarımadası ülkelerinden gelen yüksek kaliteli sofralık yumurta talebinin artması Türkiye'nin pazar payını genişletme ve güvenilir bir tedarikçi olarak kendini kanıtlama fırsatını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak; Türkiye'nin yumurtacılık sektörü net ihracatçı bir sektördür. Gerçekleştirilen nispeten az miktardaki damızlık yumurta ithalatı göz önünde bulundurulduğunda dahi, Türkiye'nin güvenilir bir tedarikçi olduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak mevcut damızlık yumurta ithalatının yumurtalıktan ziyade daha çok etlik tavuk üretimi için gerçekleştirildiği de bilinmektedir. Türkiye'nin sürdürülebilir yumurta ihracatını temin etmek adına; gerek katma değer yaratılmış yumurta ürünlerinin kapasitesinin artırılması, gerekse alternatif hedef pazarların tespit edilerek bu pazarlara girişin sağlanması amacıyla kapsamlı çalışmaların Türkiye yumurta özel sektörü ve kamu paydaşları tarafından müştereken hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kanatlı hayvanlar, ihracat, ithalat, uygulamalı ekonometri**Changes in World Egg Trade and Turkey's Place in World Egg Trade**

Abstract: The aim of this study is to examine Turkey's position and role in international hen egg trade and, based on the findings, to help policy makers, industry stakeholders and researchers understand the dynamics of the global egg market and identify opportunities for market expansion and sustainable growth. Study is prepared using secondary data obtained from national and international online sources and previous academic studies on the subject. Despite the fluctuations experienced after 2018, Turkey, being the world's 4th largest egg exporter as of 2022 shows its place and importance in the global market. Furthermore, the increase in demand for high-quality table eggs from the Middle East and Arabian Peninsula countries after 2018 reveals the opportunity for Turkey to expand its market share and prove itself as a reliable supplier. In conclusion; Turkey's egg producing sector is a net exporter sector. Even considering the relatively small amount of import of eggs for incubation, it is understood that Turkey is a reliable supplier. In addition, it is known that the current import of eggs for incubation is mostly for the production of broiler chickens rather than table eggs. In order to ensure Turkey's sustainable egg exports; It is important that comprehensive studies be implemented jointly by the private sector and public stakeholders in order to increase the capacity of value-added egg products and to identify alternative target markets and ensure entry into these markets.

Keywords: Poultry, export, import, applied econometrics**GİRİŞ**

Küresel tarım ürünleri ticareti, uluslararası gıda talebini karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda; yumurta ticareti değişen beslenme tercihleri, nüfus artışı ve küreselleşme gibi faktörler tarafından desteklenen uluslararası tarımsal pazarların önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır (Tamini ve ark., 2015).

Yumurta endüstrisi son yıllarda dikkat çekici bir büyüme ve dönüşüm yaşamıştır. Yüksek besin değeri, kullanım alanının genişliği ve uygun fiyatlarıyla yumurtalar, küresel nüfusun önemli bir kısmı için temel bir gıda ve protein kaynağı haline gelmiştir (Kovacs-Nolan ve ark., 2005). Ayrıca, yumurta talebi, unlu mamullerden işlenmiş gıdalara kadar çeşitli alanlarda da kullanımı sebebiyle artış göstermektedir (Yüceer, 2021). Uluslararası Yumurta Komisyonu'nun (IEC) gerçekleştirdiği "Vision 365" (Vizyon 365) programı kapsamında; Dünya'da yumurta tüketiminin yılda kişi başı 161 adetten, 2032'ye kadar kişi başı günde bir adete çıkarılması hedeflenmektedir (Anonim, 2023a). Bu araştırma makalesinde, uluslararası yumurta ticaretinin mevcut durumu ve eğilimleri, üretim ve ticaret desenlerinin

incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu ticaretin dinamikleri analiz edilerek, Türkiye'nin uluslararası yumurta ticaretindeki yeri ortaya koyularak mevcut ve potansiyel pazarlar değerlendirilmiştir. Çalışma, uluslararası yumurta ticaretindeki değişimleri ve onları şekillendiren temel faktörleri ortaya koyarak politika yapıcılar için faydalı görüşler sunmayı ve sektördeki paydaşları sürdürülebilir ve verimli ticaret uygulamalarına yönlendirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'nin yumurta ihracat verilerinin analizi, ülkenin uluslararası yumurta ticaretindeki konumuna ilişkin önemli içgörüler sunmaktadır.

*Sorumlu Yazar:tolgahan.bahtiyar@tarimorman.gov.tr

Bu çalışma Doktora tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi: 06 Eylül 2023**Kabul Tarihi:** 17 Aralık 2023

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmada, uluslararası yumurta ticaretinin eğilimlerini ve güncel durumunu analiz etmek için çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlardan elde edilen ikincil veriler değerlendirilmiştir.

İkincil veri kaynakları arasında Uluslararası Ticaret Merkezi'nin (ITC) verileri kullanılarak yumurtanın farklı ülkeler arasındaki ihracat ve ithalat miktar ve değerlerine ilişkin veriler temin edilmiştir. Bu veriler, ticaret desenlerinin analizinin yapılmasına ve uluslararası yumurta ticaretindeki yeni pazarları ve ana ticaret ortaklarının belirlenmesine olanak tanımaktadır.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) veri tabanı FAOSTAT; küresel ve ulusal düzeyde yumurta üretimi, tüketimi ve ticaretiyle ilgili verilerin temininde kullanılmıştır. Bu veriler, zaman içindeki eğilimlerin incelenmesine, ana üretici ülkelerin belirlenmesine ve uluslararası yumurta ticaretindeki dinamikleri etkileyen faktörlerin analizine olanak sağlamaktadır.

Ayrıca Dünya Bankası, ekonomik göstergeler, ticaret verileri ve diğer ilgili istatistikleri içeren çeşitli veri tabanlarını sunmaktadır. Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanı ve "World Integrated Trade Solution" (WITS) platformu, tarife oranları, ticaret politikası göstergeleri ve makroekonomik değişkenler gibi ilave ticaret verilerine erişmek için kullanılmıştır. Bu veri setleri, uluslararası yumurta ticaretini etkileyen daha geniş ekonomik bağlamı ve ticaret politikası ortamını anlamamıza olanak vermektedir.

Bu çalışma kapsamında; çevrimiçi kütüphaneler, ITC, FAO ve Dünya Bankası veri tabanlarının bir kombinasyonunu kullanarak, uluslararası yumurta ticaretinin eğilimleri ve güncel durumu kapsamlı bir şekilde analiz edilmektedir. Ek olarak; toplanan verilerin analiz ve yorumlanması ile uluslararası yumurta ticaretinin dinamikleri hakkında anlamlı sonuçlar çıkarılması hedeflenmiştir. 2000 yılı sonrasındaki üretim ve dış ticaret verileri trend analizine tabi tutularak 2030 yılı için öngöründe bulunmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 1. Yıllara göre dünyada yumurta üretimi (bin ton)

Ülkeler	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2030	2017-2021 Değişim (%)	Pay (%)
Çin	24.726	27.992	30.868	31.378	31.689	33.514	35.129	34.544	40.465	10.09	40.0
Hindistan	2.568	3.378	4.317	4.848	5.237	6.291	6.713	6.710	8.675	38.42	7.8
ABD	5.350	5.437	5.757	6.351	6.518	6.707	6.659	6.644	7.377	4.61	7.7
Endonezya	1.052	1.367	1.705	4.996	5.056	5.082	5.491	5.519	7.202	10.48	6.4
Brezilya	1.746	2.087	2.491	3.065	3.209	3.339	3.438	3.481	4.282	13.59	4.0
Meksika	2.025	2.381	2.653	2.771	2.872	2.950	3.016	3.047	3.613	9.95	3.5
Japonya	2.481	2.515	2.521	2.601	2.628	2.640	2.633	2.574	2.649	-1.03	3.0
Rusya	2.065	2.274	2.388	2.519	2.519	2.515	2.519	2.517	2.827	-0.07	2.9
Türkiye	753	740	1.045	1.205	1.228	1.244	1.237	1.206	1.429	0.08	1.4
Tayland	779	1.008	1.100	1.085	1.110	1.104	1.113	1.122	1.302	3.44	1.3
TOPLAM	56.679	64.217	72.133	78.924	80.410	84.201	87.074	86.388	102.556	9.46	100

Kaynak: Anonim, 2023b

Dünya Yumurta Üretimi ve Türkiye'nin Konumu

Uluslararası yumurta üretimi, farklı coğrafyalardan ülkelerin katkılarıyla küresel pazarda çeşitlilik göstermektedir. Bu ülkeler arasında Türkiye, FAOSTAT verilerine göre yumurta üretiminde 2021 yılı itibarıyla 1.2 milyon tonu aşkın üretim ve toplam üretimden aldığı %1.1'lik pay ile Dünya'da 9. sırada yer almaktadır. Bu üretim miktarı, bir önceki yıla göre %2'lik bir düşüşü işaret etse de Türkiye'nin yumurta üretimi 2015 yılı sonrasında nispeten istikrarlı bir seyir göstermiştir. Türkiye'nin üretimini diğer rekabetçi ülkelerle karşılaştırdığımızda, Çin'in dünyanın en büyük yumurta üreticisi olduğu ve 2021 yılında 34.5 milyon ton yumurta ürettiği görülmektedir. Bu üretim ile Çin dünyadaki yaklaşık her beş yumurtadan birini üretmektedir (%21.1). Çin'in küresel pazardaki hâkimiyeti, büyük nüfusu ve güçlü iç talebiyle desteklenmektedir. Ayrıca Endonezya ve Brezilya, yumurta üretiminde sürekli bir büyüme sergilemiş ve 2021 yılında sırasıyla 5.5 milyon ton ve 3.5 milyon ton yumurta üretmiştir. Meksika ve Japonya ise yumurta üretiminde farklı dinamikler sunmaktadır. Meksika, üretimde sürekli bir artış göstermiş ve 2021 yılında 3 milyon ton yumurta üretimi gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan Japonya, 2.6 milyon ton civarında istikrarlı bir yumurta üretim seviyesine sahiptir ve bu da kurulmuş bir pazarı ve sürekli tüketim alışkanlıklarını yansıtmaktadır (Anonim, 2023b).

Uluslararası Yumurta Komisyonu'na (EIC) göre, 2018 yılında dünya genelinde kişi başı yumurta tüketimi ortalama olarak 161 adet olarak gerçekleşmiştir. En büyük yumurta üreticisi Çin'de, kişi başına yumurta tüketimi 255 adet olarak kaydedilmiştir. Kişi başına düşen tüketimde Meksika 368 adet ile Japonya ise 337 adet ile önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. AB ülkeleri ortalaması ise 210 adettir. Türkiye'de ise 2018 yılında kişi başına yumurta tüketimi 173 adet olmuştur (Çiçekgil, 2022).

Çizelge 1’de yıllara göre Dünya’da yumurta üretimine yer verilmektedir. Bu veriler değerlendirildiğinde, Türkiye’nin son beş yıl içerisindeki üretiminin stabil seyrettiği göze çarparken, dünyadaki yumurta üretiminde artış trendi olduğu söylenebilir. Özellikle Çin’in yumurta üretiminde son beş yıl içerisinde %10.09’luk artış gerçekleştirerek yumurta üretimini 3 milyon tonun üzerinde artırmıştır. Başka bir deyişle Çin’in son beş yıl içerisindeki üretim artışı dünyanın en büyük yedinci üreticisi olan Japonya’nın toplam üretiminden fazladır.

Türkiye’nin son beş yıl içerisinde gerçekleştirdiği üretim ise 1.2 milyon tonun biraz üzerinde seyretmiş ve yalnızca %0.08 artış göstermiştir. Türkiye’nin son beş yıl içerisinde kaydettiği yumurta üretim artışı dünyadaki artışın (%9.46) oldukça altında kalmıştır. Gerçekleştirilen trend analizine göre Dünya’da toplam yumurta üretiminin 2030 yılında 102.5 milyar tonu aşması; Türkiye’nin üretiminin ise 1.5 milyon tona yaklaşması beklenmektedir.

Bu durum Türkiye’nin yurtiçi tüketimi artırmadığı veya ihracat pazarlarını geliştirmedeği sürece üretimde sürdürülebilir bir artışı sağlayamayacağını işaret etmektedir. Ek olarak, mevcut ihracat pazarlarında 2018’den bu yana Irak yumurta krizi ile başlayan ve Rusya-Ukrayna savaşı ile devam eden belirsizlikler de sektörün üretim ve kapasite artışına gitmekte isteksiz davranmasına sebebiyet vermektedir (Afyon, 2023).

Yumurta Dış Ticareti

Yumurta dış ticareti yıllara göre incelendiğinde Dünya’da ve Türkiye’de artış göstermekte ve zaman içerisinde ürün çeşitlenmesinin de sağlanması neticesinde pazar çeşitliliği konusunda kısıtlı da olsa gelişmeler göstermektedir. Dünya’da toplam tarım ürünleri ihracatı 2022 yılı itibari ile 2 Çizelge 2. Dünya’nın ilk 10 yumurta ihracatçısı ülkesi (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP:0407)) (milyon dolar)

İhracatçı Ülkeler	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	Pay	
Hollanda	356.4	811.2	765.7	828.7	764.2	803.1	936.2	956.1	1,131.6	15.4	17.8
ABD	161.3	246.7	515.3	457.3	459.4	459.6	582.2	566.2	772.5	23.8	12.2
Polonya	46.8	189.8	278.4	291.8	292.3	265.8	236.3	447.7	480.9	53.4	7.6
Türkiye	18.5	156.2	273.5	430.2	296.8	256.4	375.1	395.3	603.2	-8.1	9.5
Almanya	168.6	240.3	284.5	308.9	296.2	279.7	300.6	308.1	392.3	-0.3	6.2
Çin	62.5	127.1	174.3	168.0	169.1	160.7	178.0	257.5	278.1	53.3	4.4
İspanya	104.6	171.8	202.3	179.0	176.5	207.9	225.8	239.3	239.5	33.7	3.8
Belçika	71.8	130.4	174.7	198.3	163.1	187.1	200.8	196.1	266.1	-1.1	4.2
Fransa	127.4	194.5	177.5	180.8	170.9	173.8	198.3	162.4	198.4	-10.2	3.1
Malezya	53.8	103.4	126.1	145.1	146.1	126.0	146.1	152.0	198.7	4.8	3.1
Toplam	1,582.3	3,422.0	4,280.5	4,343.1	4,165.9	4,120.9	4,699.4	4,989.3	6,350.6	14.9	100

Kaynak: Anonim, 2023c

Son beş yıl içerisinde yumurta ihracatını %53.4 artıran Polonya, Türkiye’nin aynı dönem içerisinde %8.1 azalan ihracatının da etkisi ile Dünya’nın en büyük üçüncü yumurta ihracatçısı konumuna yükselmiştir. 2022 yılına gelindiğinde, Dünya’nın ilk 10 yumurta üreticisi arasında yumurta ihracatı 2018 yılına göre nispeten düşen ülkeler ise sırasıyla Fransa (%-10.2), Türkiye (%-8.1) ve Belçika (%-1.1) olmuştur. Yumurta üretiminde Dünya’nın önde gelen ülkeleri arasında yer almayan Hollanda, Polonya, Almanya gibi ülkeler Dünya’nın en önemli ihracatçıları olarak öne çıkmaktadır.

trilyon doları aşmıştır. Ulaşılan bu ihracat değerinin yaklaşık %0.25’ini yumurta ihracatı oluşturmaktadır. Değer olarak ise 2022 yılında 2018 yılına göre yaklaşık %15 yıllık artış sağlanarak toplam 5 milyar dolar sınırına yaklaşmıştır (Anonim, 2023c).

Bu bölümde Dünya’da ve Türkiye’de yıllara göre yumurta dış ticaretinde yaşanan değişimler incelenmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’nin dünya yumurta ticaretindeki yeri incelenirken, ihracat pazarlarında rekabet ettiği ülkelerin durumları da ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dünya’da Yumurta İhracatı

Çizelge 2’de Dünya yumurta ihracatında ilk 10 ülkeye ait ihracat verilerine yer verilmektedir. Bahsedilen ülkelerin toplam yumurta ihracatı, 2005’ten 2022’ye kadar dalgalı bir seyir kaydetmiştir. Buna rağmen, aynı yıllar içerisinde Dünya’da toplam yumurta ihracatı kayda değer bir artış göstererek, bugüne değin kaydedilen en yüksek ihracat değeri olan 4.99 milyar dolara ulaşmıştır. Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri, Polonya, Türkiye ve Almanya gibi ülkeler, yumurta ihracatında en üst sıralarda yer almaktadır.

Çizelge 2’de de görüldüğü gibi 2018 yılında 4.34 milyar dolar olan yumurta ihracatı, %15.4 artarak 2022’de 4.99 milyar dolar ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Ülkeler bazında yumurta ihracatı incelendiğinde Çin’in yumurta ihracatında yükselişi göze çarpmaktadır. Çin, ihracat değerinde yıllar boyunca önemli bir büyüme yaşamış (son beş yıl içerisinde %53.3 oranında artış) ve pazardaki konumunu sağlamlaştırmıştır.

Dünya’nın en büyük yumurta ihracatçısı olan Hollanda 2022 yılında 956.1 milyon dolarlık ihracatla Dünya yumurta ihracatının tek başına %19.1’lik kısmını gerçekleştirmektedir.

Dünya’da Yumurta İthalatı

Çizelge 3’te Dünya’nın en büyük 10 yumurta ithalatçısı ülkelerin yumurta ithalatı hakkında bilgiler sunulmaktadır. Veriler değerlendirildiğinde son beş yıl içerisinde Dünya’da yumurta ithalatındaki önemli ülkeler, Almanya (%-9.1) ve Rusya (%-24.2) hariç olmak üzere ithalatlarını artırdığı gözlenmektedir. Dünya’daki toplam yumurta ithalatı ise ITC verilerine göre son beş yıl içerisinde %12.3 artış göstermiştir. 2022 yılında toplam dünya yumurta ithalatı 4.94 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2018-2022 döneminde Almanya’nın

ithalatı %9.1 azalmasına rağmen, 2022 yılında 687.3 milyon dolar yumurta ithalatı ile Almanya en büyük ithalatçı olmuştur. Almanya bu ithalat ile toplam Dünya yumurta ithalatının %13.9'unu tek başına gerçekleştirmektedir.

Almanya'yı 507.4 milyon dolarlık ithalat değeriyle takip eden Hollanda da dünya yumurta ithalatından %10.3 payla Dünya'nın en büyük ikinci yumurta ithalatçısı olarak izlemektedir.

Çizelge 3: Dünya'nın ilk 10 yumurta ithalatçısı ülkesi (GTİP:0407) (milyon dolar)

İhracatçı Ülkeler	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022	
										Değişim (%)	Pay
Almanya	441.8	920.0	639.4	755.8	634.3	649.5	629.1	687.3	864.6	-9.1	13.9
Hollanda	102.0	231.7	383.7	404.6	416.2	421.3	418.2	507.4	662.6	25.4	10.3
Çin	73.2	127.9	204.6	228.3	226.1	232.7	263.1	290.1	361.0	27.1	5.9
Meksika	23.8	26.6	180.8	173.4	184.2	192.9	230.3	261.4	344.8	50.7	5.3
Singapur	57.5	103.5	119.9	134.2	147.2	135.8	150.7	209.1	219.6	55.8	4.2
Rusya	29.3	100.9	268.6	255.9	306.8	290.2	310.6	193.9	454.4	-24.2	3.9
Belçika	45.7	94.7	123.9	161.1	158.7	152.5	180.5	187.3	247.1	16.3	3.8
Fransa	72.9	97.9	111.0	110.4	102.0	95.4	96.0	169.0	137.8	53.1	3.4
Kanada	45.4	60.4	160.2	105.0	84.3	70.9	85.1	164.5	154.1	56.7	3.3
BAE	27.0	0.0	100.5	106.5	110.7	118.5	128.2	150.2	215.1	41.0	3.0
Türkiye*	14.8	11.6	25.8	39.0	38.3	37.4	55.9	52.6	64.9	34.9	1.1
Toplam	1,680.5	3,281.7	4,271.1	4,397.5	4,190.2	4,207.5	4,763.1	4,938.9	6,595.3	12.3	100

Kaynak: Anonim, 2023c

* Türkiye yumurta ithalatında Dünya'da 24. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin diğer ülkelerle kıyaslanabilmesi amacıyla, Türkiye'ye ait veriler çizelgeye eklenmiştir.

2022 yılında toplam dünya yumurta ithalatı 4.94 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2018-2022 döneminde Almanya'nın ithalatı %9.1 azalmasına rağmen, 2022 yılında 687.3 milyon dolar yumurta ithalatı ile Almanya en büyük ithalatçı olmuştur. Almanya bu ithalat ile toplam Dünya yumurta ithalatının %13.9'unu tek başına gerçekleştirmektedir. Almanya'yı 507.4 milyon dolarlık ithalat değeriyle takip eden Hollanda da dünya yumurta ithalatından %10.3 payla Dünya'nın en büyük ikinci yumurta ithalatçısı olarak izlemektedir.

Çin 290.1 milyon dolarlık, Meksika ve Singapur ise sırasıyla 261.4 milyon dolarlık ve 209.1 milyon dolarlık yumurta ithal ederek sırasıyla Dünya'nın en büyük üçüncü, dördüncü ve beşinci yumurta ithalatçıları olmuşlardır. İthalatçı ülkeler arasında ise son beş yıl içerisinde ithalatını %50.7 artıran Meksika ve %55.8 ithalat artışı yaşayan Singapur dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin en büyük ihrac pazarları içerisinde yer alan Irak; 2018'de 396.7 milyon dolar olan ithalat değeri ile Dünya'nın en büyük 3. yumurta ithalatçısı iken 2022'de yaklaşık %70'lik düşüşle 119.4 milyona gerilemiş ve Dünya'nın en büyük 13. yumurta ithalatçısı olmuştur.

Ayrıca, Dünya'da yumurta ticaretinde yaşanan değişimler incelendiğinde yumurta ithalatı için yeni pazarların ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Örneğin, Dünya'nın ilk on ithalatçısı içerisinde yer almayan ABD, İtalya ve Macaristan'ın yumurta ithalatı son beş yıl içerisinde %60'ın üzerinde artmıştır.

Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri sürekli olarak en büyük yumurta ithalatçıları arasında yer almaktadır. Bu ülkelerden özellikle Almanya ve Hollanda aynı zamanda Dünya'nın en büyük yumurta ihracatçıları arasında da yer almaktadır.

Türkiye'nin Yumurta Dış Ticareti

Türkiye, uluslararası yumurta ticaretinde bölgesel olarak önemli bir konuma sahiptir ve yıllar boyunca yumurta ihracatının önde gelen ülkeleri arasında yer almıştır. 2021 yılı verilerine göre Türkiye Dünya yumurta üretiminin %0.89'unu gerçekleştirmektedir. Dünya yumurta ihracatının ise %7.9'u Türkiye tarafından gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte toplam Dünya yumurta ithalatının yalnızca %1.1'i, Türkiye tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'nin yumurta ihracatındaki konumu, ülkenin uluslararası pazardaki varlığını koruduğunu göstermektedir. Irak'ın Mayıs 2019'da ülkeye sofralık yumurta ithalatını bildirimsiz bir şekilde yasaklaması Türkiye'nin pazar kaybı yaşamasına neden olmuştur. Irak'ın gerçekleştirdiği bu ithalat yasağı yumurta sektöründe "Irak yumurta krizi" olarak adlandırılmaktadır. Irak, ülkeye sofralık yumurta girişini yasaklayarak, kendi iç üretimini artırmayı amaçlamıştır. (Anonim, 2021).

Türkiye'nin yer aldığı coğrafyada yumurta ticaretini etkileyen bir diğer etken ise Rusya – Ukrayna anlaşmazlığıdır. İki ülke arasında 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile başlayan gerginlik 2021 sonrasında savaş haline dönüşmüş ve başta tarım ürünleri ticareti olmak üzere birçok ürünün ticaretinde aksamalar yaşanmıştır. Uluslararası yumurta ticareti de bu gelişmelerden etkilenmiştir. (Steinbach, 2023). Ukrayna'nın 2019-2022 döneminde yumurta ihracatı yaklaşık %50 daralmıştır. 2019 yılında 100 milyon dolar seviyesine ulaşan Ukrayna'nın yumurta ihracatı, 2022 sonunda 50 milyon doların altına gerilemiştir. Türkiye'nin yumurta ihracatında yakın coğrafyada yer alan pazarlardaki birinci rakibi Ukrayna olarak karşımıza çıkmaktadır. Ukrayna'da yaşanan durum Türkiye'nin ihracat yaptığı pazarlarda fiyat ve hacim açısından rekabet gücünü artırmaktadır (Afyon, 2023).

Bu bölümde Türkiye'nin yumurta ihracatı ve ithalatı son beş yıldaki veriler göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Bu kapsamda var olan istatistikî verilerin yanı sıra, Türkiye'nin yumurta dış ticaretinde yaşanan gelişmeler ve bunlara yol açan nedenlere de yer verilmiştir.

Türkiye'nin Yumurta İhracatı

Çizelge 4'te Türkiye'nin yıllara ve ülkelere göre yumurta ihracatı verilmiştir. Türkiye'nin yumurta ihracat değeri 2018'de 430 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, 2019'da "Irak

Yumurta Krizi" nedeniyle önceki yıla göre %31 gerileyerek 296 milyon dolara düşmüştür. 2020'de ise %13 daha düşerek 256 milyon dolar olmuştur. Takip eden yıl olan 2021'de Türkiye önemli bir artış yaşayarak 375 milyon dolarlık ihracat değerine ulaşmıştır. Pozitif eğilim 2022'de devam etmiş ve Türkiye'nin ihracat değeri 395 milyon dolara ulaşmıştır ancak Türkiye, 2018'de yakaladığı ihracat başarısından halen uzaktadır.

Çizelge 4: Türkiye'nin yıllara ve ülkelere göre yumurta ihracatı (GTİP: 0407), (milyon dolar)

İhracatçı Ülke	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022	
										Değişim (%)	Pay
BAE	0.0	0.4	5.2	10.6	17.9	42.4	71.5	129.3	88.6	1.124	32.7
Irak	2.4	108.6	194.4	306.0	132.1	37.0	46.0	58.7	240.6	-81	14.9
Katar	0.0	0.0	1.5	15.5	23.3	24.8	38.3	46.8	46.3	202	11.8
Rusya	0.1	0.0	5.0	0.0	3.4	7.6	37.0	26.6	24.1	684	6.7
Umman	0.0	0.0	0.0	6.2	8.6	20.3	27.1	23.2	26.3	276	5.9
Suriye	0.0	30.3	28.6	4.1	45.0	46.2	44.8	14.7	49.1	257	3.7
Bahreyn	0.0	0.0	0.2	5.9	4.3	6.9	10.0	11.1	12.3	87	2.8
Kazakistan	0.0	0.0	0.0	1.2	1.7	5.0	7.7	8.7	7.6	605	2.2
Kuveyt	0.0	0.0	0.4	1.2	32.2	29.8	36.6	8.5	30.8	607	2.2
İran	0.0	0.4	1.1	23.3	3.5	0.1	24.8	8.2	15.3	-65	2.1
Toplam	18.5	156.2	273.5	430.2	296.8	256.4	375.1	395.3	603.2	-8	100

Kaynak: Anonim, 2023c

Veriler, Türkiye'nin yumurta ihracatının ana hedef pazarlarının yıllara göre değiştiğini ortaya koymaktadır. 2021 yılında, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Türkiye menşeli yumurtalarının en büyük ithalatçısı olmuş ve yaşanan yaklaşık 11 katlık artışı sonucunda, 129.3 milyon dolarlık ihracat değeriyle diğer ülkeleri önemli ölçüde geride bırakmıştır. BAE, 2022 yılında Türkiye'den gerçekleştirdiği yumurta ithalatı ile Türkiye'nin yumurta ihracatından yaklaşık %33 pay almaktadır.

2021 yılında diğer önemli ithalatçılar arasında Irak (58.7 milyon dolar) ve Katar (46.8 milyon dolar) bulunmaktadır. Bu ülkeler Türkiye'de üretilen yumurtalara sürekli talep göstermekte ve potansiyel ticaret ilişkilerini ve yumurta ürünlerine olan tercihleri yansıtmaktadır. Katar'a Suudi Arabistan ve BAE tarafından uygulanan ekonomik blokajın aşılması için başta tarım ürünleri olmak üzere birçok ürün kaleminin temininde ülkeye yardımcı olan Türkiye, özellikle 2017 sonrasında ülkenin ilk üç tarım ürünleri tedarikçisi haline gelmiştir (Habibi, 2019). Bu kapsamda Türkiye'den Katar'a yumurta ihracatı da son beş yıl içerisinde iki kattan fazla artmıştır.

2018 yılında 306 milyon doları aşan yumurta ithalatı ile Türkiye'nin yumurta ihracatından %71,1 olan Irak'ın payı, 2022 yılına gelindiğinde beş yıl içerisinde yaşanan %81'lik düşüş neticesinde %14.9'a gerilemiştir. Bu düşüşün asıl sebebi Irak'ın uyguladığı yumurta ithalatı ambargosudur. Bu nedenle gerçekleştirilen trend analizinde Irak'a 2030 yılında 240 milyon dolar seviyesinde ihracat gerçekleştirilmesi öngörülmektedir; ülkenin gerçekleştirdiği politika değişiklikleri bunun mümkün olamayacağını işaret etmektedir.

Başka bir gözlem ise, Türkiye'nin yumurta ihracatındaki değişen eğilimlerdir. 2018 yılında Rusya'ya neredeyse hiç ihracat olmazken, 2019 yılında 3.4 milyon dolar, 2020 yılında

7.6 milyon dolar ve 2021 yılında bir önceki yıla göre üç kata yakın artarak 37 milyon dolara ulaşmış, ancak 2022 yılında ise yıllık %28.2 düşüş göstererek 26.6 milyon dolara gerilemiştir. Rusya Federasyonu ile olan ticaret hacminin Türkiye'nin lehine artmasının en büyük nedeni, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi neticesinde AB ve diğer batı devletlerince Rusya'ya uygulanan ticaret ambargolarıdır. Uygulanan ambargo neticesinde yerel üretimini desteklemek isteyen Rusya Federasyonu'nun damızlık yumurtalar için tedarik pazarlarından biri de Türkiye olmuştur (Kulikov & Minakov, 2019).

Türkiye'nin Yumurta İhracatında Alt Kırılımlar

Çizelge 5'te Türkiye'nin toplam yumurta ihracatı içerisindeki alt kırılımlara yer verilmektedir. 040721 GTİP kodlu "Kabuklu taze yerli tavuk yumurtası (inkübasyon için döllenenmiş olanlar hariç)" yani sofralık yumurta ve 040711 GTİP kodlu "Yerli tavukların inkübasyonu için döllenenmiş yumurtalar" yani damızlık yumurtalar alt ürünleri Türkiye'nin yumurta ihracatının iki ana kalemini oluşturmaktadır. Sofralık yumurta alt ürün kategorisi, 2022 yılında gerçekleşen 240.5 milyon dolarlık ihracatla Türkiye'nin yumurta ihracatının 2022 %60'ını oluşturmaktadır. Türkiye'nin sofralık yumurta ihracatı beş yıl öncesine göre %31.2 azalmıştır. Bu azalmanın en önemli sebepleri "Irak Yumurta krizi" ve Covid-19 salgını süresince küresel ticaretteki daralma olarak gösterilebilir (Setiadi ve ark., 2022).

Gerçekleştirilen trend analizine göre 2030 yılına gelindiğinde sofralık yumurta ihracatının 100 milyon dolar seviyesine gerilemesi beklenmekte olup, damızlık yumurta ihracatının ise 225 milyon dolar seviyesinin üzerine çıkması beklenmektedir.

Çizelge 5: Türkiye'nin yumurta ihracatında alt kırılımlar (milyon dolar)

GTİP Kodu	Ürün Adı	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022 Değişim (%)	Pay
040721	Sofralık Tavuk Yumurtası	219,8	349.2	217.6	168.0	212.4	240.4	105.1	-31.2	60,8
040711	Damızlık Tavuk Yumurtası	53,5	81.0	79.2	88.1	162.5	153.0	225.4	89.0	38,7
040729	Diğer Kanatlı Yum. (Sofralık)	0,1	0.0	0.1	0.2	0.1	1.9	0.9	4,660.0	0,5

Kaynak: Anonim, 2023c

Damızlık yumurta alt ürün kategorisi, Türkiye'nin yumurta ihracatında yıllara göre artan bir öneme sahiptir. Nitekim damızlık yumurtalar 2022 yılında 153 milyon dolar ihracat değeri ile yumurta ihracatının yaklaşık %40 unu oluşturmaktadır. Son beş yıl içerisinde damızlık yumurta ihracatında %89 artış olmuştur. 2022 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam yumurta ihracatının %60'ı sofralık yumurta iken %40'ı ise damızlık yumurtadır. Bu oranın 2018 yılında %81'e %19 olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin yumurta ihracatında damızlık yumurta lehine önemli bir artıştan bahsetmek mümkündür.

Diğer kanatlı yumurtaları alt ürün grubunda yer alan farklı kuş türlerine ait yumurtaların 2022 yılındaki ihracat değeri 2

milyon doları aşmasa da artan trend, Türkiye'nin yumurta ihracat portföyünde çeşitlilik için ortaya çıkan fırsatları göstermektedir.

Türkiye'nin Sofralık Yumurta İhracatı

Türkiye'nin sofralık yumurta ihracatı yıllar içinde ilgi çekici değişimler göstermektedir. 2018 yılında Türkiye bu üründen dünya genelinde çeşitli ülkelere toplamda 349.2 milyon dolar değerinde ihracat gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, bu ihracat değeri 2020 yılında 168 milyon dolara kadar gerilemiştir. Bu düşüş, Irak başta olmak üzere küresel talepteki değişiklikler, rekabet baskıları ve bölgesel siyasi anlaşmazlıklar gibi faktörlere bağlanabilmektedir.

Çizelge 6: Türkiye'nin ülkelere göre sofralık yumurta ihracatı (GTİP:040721) (Milyon dolar)

İthalatçı Ülke	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022 Değişim (%)	Pay
BAE	4.8	8.6	15.4	35.9	64.3	118.6	138.2	1.272.8	49.3
Katar	1.4	14.5	20.8	21.8	30.0	38.6	63.0	165.5	16.1
Umman	0.0	2.2	3.0	9.9	15.2	15.5	25.0	599.1	6.5
Bahreyn	0.2	2.9	1.4	4.9	7.4	9.7	14.1	237.6	4.0
Suriye	23.5	0.3	41.2	44.9	37.0	8.2	43.7	2.451.6	3.4
Kuveyt	0.4	1.0	31.7	29.8	36.1	7.7	49.2	652.0	3.2
Liberya	0.0	0.1	0.0	0.1	1.0	6.7	5.2	4.436.5	2.8
İran	1.1	21.4	3.1	0.1	10.7	5.9	15.5	-72.3	2.5
Somali	0.1	0.5	0.3	0.6	2.3	5.2	5.4	906.2	2.2
ABD	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0	3.4	*	2.1
Toplam	219.8	349.2	217.6	168.0	212.4	240.4	105.0	-31.2	100

Kaynak: Anonim, 2023c

2019 ve 2020 yıllarında sırasıyla %37 ve %22'lik gerilemeye rağmen. Türkiye'nin sofralık yumurta ihracatı 2021 yılında bir önceki yıla göre %26.4 artarak 212.4 milyon dolara ulaşmıştır. Bu artış bölgesel talepte bir iyileşme ve Türkiye'de üretilen yumurtalar için pazar çeşitliliğinin artması sayesinde başarılabilmektedir. Yükseliş trendi 2022 yılında da devam etmiş ve ihracat değeri 240.4 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye. Dünya sofralık yumurta ihracatından aldığı payı 2022'de %9.5'e yükseltmiş olsa da 2018'de sahip olduğu %15.1'lik paydan oldukça uzaktadır.

Türkiye'nin ürettiği sofralık yumurtaların ithalatçı ülkeleri analiz edildiğinde. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) önemli bir pazar olarak öne çıkmaktadır. 2018 yılında BAE, Türkiye'den 8.6 milyon dolar değerinde sofralık yumurta ithal etmiş ve bu değer yıllar içinde istikrarlı bir şekilde yaklaşık 12 kat artarak. 2022 yılında Türkiye'nin en büyük pazarı haline gelmiş ve 118.6 milyon dolara ulaşmıştır. Bu önemli büyüme. Rusya ve

Ukrayna arasında yaşanan savaşın neticesinde talebin Türkiye pazarına kayması ile açıklanabilmektedir (Lin ve ark. 2023).

Katar, Türkiye menşeli sofralık yumurtalara sürekli ilgi gösteren diğer bir önemli ithalatçıdır. Katar'a yapılan sofralık yumurta ihracatı 2018'den 2022'ye kadar %165 artarak 38.6 milyon dolara ulaşmıştır. Umman, Bahreyn ve Suriye gibi diğer ithalatçılar da Birleşik Arap Emirlikleri veya Katar gibi yüksek olmasa da Türkiye'nin sofralık yumurta ihracat performansına yıllar içerisinde artan oranlarda katkıda bulunmaktadır.

Veriler Türkiye'nin sofralık yumurta ihracatında bilhassa 2019 yılı sonrasında pozitif bir büyüme eğilimini vurgulamaktadır. BAE ve Katar gibi önemli ithalatçılardan gelen talep artışının tetiklediği yükseliş eğilimini sürdürmek için; üreticilerin ürün kalitesini korumaya, ihracat destinasyonlarını çeşitlendirmeye ve değişen tüketici

tercihlerine uyum sağlamaya odaklanmaya devam etmesi önem arz etmektedir. Böylelikle Türkiye sofralık yumurtaların güvenilir bir tedarikçisi olarak küresel pazardaki konumunu daha da güçlendirebilecektir.

Çizelge 7’de yer alan Türkiye’nin damızlık yumurta ihracat verileri analiz edildiğinde, 2015’ten 2022 yılına kadar istikrarlı bir yükselişten söz etmek mümkündür. 2018 yılında 81 milyon dolar olan damızlık yumurta ihracatı 2022 yılında 153 milyon dolara yükselmiştir.

Türkiye’nin Damızlık Yumurta İhracatı

Çizelge 7: Türkiye’nin ülkelere göre damızlık yumurta ihracatı (GTİP:040711) (milyon dolar)

İthalatçı Ülke	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022 Değişim (%)	Pay
BAE	23.0	20.6	34.2	36.9	46.0	58.7	68.1	185	38.4
Katar	5.0	0.0	3.4	7.6	37.0	26.6	42.7	686	17.4
Umman	0.4	1.9	2.4	6.4	7.2	10.7	15.1	462	7.0
Bahreyn	0.0	1.2	1.7	5.0	7.7	8.7	13.4	608	5.7
Suriye	0.1	1.0	2.5	2.9	8.2	8.2	12.4	740	5.3
Kuveyt	0.0	3.9	5.6	10.4	11.9	7.6	19.4	94	5.0
Liberya	5.1	3.8	3.9	1.3	7.8	6.6	7.3	73	4.3
İran	0.0	0.3	1.2	1.5	0.0	3.8	2.9	1.355	2.5
Somali	0.0	0.0	0.0	0.0	2.3	2.4	2.9	10.668	1.5
ABD	0.1	1.9	0.3	0.0	14.0	2.2	9.9	19	1.5
Toplam	53.5	81.0	79.2	88.1	162.5	153.0	225.4	185	100

Kaynak: Anonim. 2023c

Genel eğilim olarak Türkiye'nin bu ürün özelinde ihracat performansının beş yıl öncesine oranla %89 artış ile yükseliş eğiliminde olduğu görülmekle birlikte gerçekleştirilen trend analizinde 2030 yılındaki ihracatın 225 milyon doları aşması öngörülmektedir. Irak, Türkiye’de üretilen damızlık yumurtaların başlıca ithalatçısı olarak öne çıkmakta ve sürekli olarak güçlü talep göstermektedir. 2018 yılında Irak, Türkiye’den 20.6 milyon dolar değerinde damızlık yumurta ithal etmiş ve bu değer yıllar içinde istikrarlı bir şekilde artarak 2022 yılında 58.7 milyon dolara ulaşmıştır. Irak’ın damızlık yumurta ithalatında meydana gelen bu artış, daha önce de ifade edilmiş olan “Irak Yumurta Krizi”nin de sebebi olan ülkenin kendi iç yumurta üretim kapasitesini artırmaya yönelik çalışmalarının neticesidir (Anonim, 2021).

Rusya’nın Türkiye’den gerçekleştirdiği damızlık yumurta ithalatında dikkate değer bir artış gözlenmektedir. 2019 yılında 3.4 milyon dolar olan ihracat değeri 2022 yılında 26.6 milyon dolara yükselmiştir. Bu durumun en önemli sebebi

Çizelge 8: Türkiye’nin ülkelere göre yumurta ithalatı (GTİP: 0407) (milyon dolar)

İhracatçı Ülke	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022 Değişim (%)	Pay
Bir. Krallık	3.8	3.5	12.7	24.5	22.2	28.3	44.8	40.8	47.0	94.1	77.7
Macaristan	0.0	0.2	0.0	0.0	2.7	0.9	1.4	5.2	2.9	-59.6	10.0
ABD	1.8	0.3	3.1	6.3	3.6	1.9	4.7	2.5	5.1	-74.6	4.8
Kanada	3.8	5.7	3.4	5.2	6.1	3.9	2.9	1.3	4.2	1.325.0	2.5
Fransa	0.3	0.0	0.9	0.1	0.0	0.1	0.0	1.1	0.4	*	2.2
İspanya	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.7	0.8	0.4	*	1.6
S. Arabistan	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	0.5	0.3	*	1.0
Yunanistan	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	-97.4	0.1
Ukrayna	0.0	0.0	0.0	0.0	1.9	0.1	0.0	0.1	1.6	*	0.1
Arnavutluk	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	-97.8	0.0
Toplam	14.8	11.6	25.8	39.0	38.3	37.4	55.9	52.6	64.9	66.5	100.0

Kaynak: Anonim. 2023c

Türkiye’nin Yumurta İthalatında Alt Kırımlar

Türkiye’nin yumurta ithalatına dair detaylı yorumların yapılabilmesi adına yumurta ürünlerine ait GTİP 0407’nin alt kırımları incelenmelidir. Çizelge 9’da Türkiye’nin yumurta ithalatını oluşturan alt ürünlere ait son beş yılı içeren ithalat

değerlerine yer verilmektedir. Türkiye’nin son beş yıl içerisinde toplam damızlık yumurta ithalatı %71.6’lık bir artış gösterirken sofralık yumurta ithalatı ise aynı dönemde 90.3 düşmüştür. Aynı dönemler içerisinde bir başka alt kırılım olan diğer kanatlı damızlık yumurtalarında (ördek, hindi vb.) ise

sofralık yumurtalara kıyasla daha yoğun bir ithalatla karşılaşılmakta olursa da toplam ithalat %70.8 gerileyerek 8.45 milyon dolardan 2.47 milyon dolara düşmüştür.

Türkiye'nin Sofralık Yumurta İthalatı

Türkiye yıllık 1.2 milyon tonu aşan üretimi ile sofralık yumurta açısından kendine yeterli olup, üretimini ihracata da yönlendirme kapasitesini kullanan bir ülkedir. Türkiye'nin sofralık yumurta ithalatına dair bilgiler Çizelge 10'da verilmektedir. Türkiye'nin sofralık yumurta ithalatı son beş yıl içerisinde (2018-2022) %90.2 azalarak 2018'deki değeri olan 1.44 milyon dolardan 140 bin dolara gerilemiştir. En çok damızlık ithalatı ise yaklaşık 2 milyon dolar ile 2019 yılında gerçekleşmiştir. 2022 yılında Türkiye'nin sofralık yumurta

ithalatı toplam yumurta ithalatının %0.02'sini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Damızlık Yumurta İthalatı

Türkiye'nin kendi yumurta tavuğu üretiminin sürekliliğini temin edebilmek amacıyla gerçekleştirdiği damızlık yumurta ithalatına ait veriler Çizelge 11'de verilmektedir. Türkiye'nin damızlık yumurta ithalatı 2018-2022 yılları arasında %179 artış gösterirken, Türkiye'nin tedarikçileri arasında Birleşik Krallıktan gerçekleştirilen 40 milyon doları aşkın ithalat dikkat çekmektedir. Birleşik Krallık, Türkiye'ye gerçekleştirdiği damızlık yumurta ihracatı neticesinde %82 pay ile Türkiye'nin en büyük tedarikçisi konumundadır.

Çizelge 9: Türkiye'nin yumurta ithalatında alt kırılımlar (milyon dolar)

GTİP Kodu	Ürün Adı	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022 Değişim (%)	Pay
040711	Damızlık Tavuk Yumurtası	17.9	29.12	28.92	32.45	51.76	49.98	74.5	71.6	92.5
040719	Diğer Kanatlı Damızlık Yum.	7.5	8.45	7.26	4.68	3.98	2.47	1.5	-70.8	7.1
040721	Sofralık Tavuk Yumurtası	0.4	1.44	2.07	0.25	0.20	0.14	0	-90.3	0.4

Kaynak: Anonim. 2023c

Çizelge 10. Türkiye'nin ülkelere göre sofralık yumurta ithalatı (GTIP 040721) (milyon dolar)

İhracatçı Ülke	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022 Değişim (%)	Pay
Yunanistan	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.06	40,91	-	44
Ukrayna	0.00	0.00	1.94	0.14	0.00	0.05	0,00	-	38
Arnavutluk	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.03	17,05	-	18
Danimarka	0.00	0.03	0.00	0.00	0.00	0.00	6,27	-100	0
İran	0.00	0.82	0.00	0.00	0.20	0.00	28,01	-100	0
Irak	0.29	0.58	0.13	0.00	0.00	0.00	0,00	-100	0
Moldova	0.06	0.00	0.00	0.11	0.00	0.00	0,00	-100	0
Toplam	0.36	1.44	2.07	0.25	0.20	0.14	92,24	100	100

Kaynak: Anonim. 2023c

Çizelge 11. Türkiye'nin damızlık yumurta ithalatı (GTIP 040711) (milyon dolar)

İhracatçı Ülke	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2030	2018-2022 Değişim (%)	Pay
Bir. Krallık	12.68	24.53	22.21	28.26	44.83	40.85	79.39	222	82
Macaristan	0.00	0.00	2.70	0.88	1.41	5.24	7.80	271	10
ABD	0.16	3.18	2.56	1.24	3.58	2.53	5.25	-29	5
İspanya	0.00	0.00	0.00	0.00	0.68	0.82	1.44	22	2
Suudi Arabistan	0.00	0.00	0.00	0.00	0.60	0.54	1.07	-10	1
Almanya	4.82	0.45	1.27	0.05	0.00	0.01	-6.28	-100	0
Brezilya	0.00	0.55	0.00	0.00	0.00	0.00	-0.57	-100	0
Irak	0.00	0.00	0.07	0.17	0.00	0.00	0.11	-100	0
Hollanda	0.09	0.41	0.12	1.75	0.67	0.00	1.25	-100	0
Rusya	0.00	0.00	0.00	0.05	0.00	0.00	0.03	-100	0
Toplam	17.92	29.12	28.92	32.45	51.76	49.98	89.21	179	100

Kaynak: Anonim. 2023c

ABD'de Türkiye'nin düzenli damızlık yumurta ithalatı gerçekleştirdiği ülkeler arasındadır. ABD, 2022 yılında Türkiye'ye ihraç ettiği 2.53 milyon dolarlık damızlık yumurta ihracatı ile Türkiye'nin en büyük üçüncü tedarikçisi olmuştur. Macaristan'dan %271'lik artışla gerçekleşen 5.24 milyon dolarlık ithalat ABD'yi üçüncü sıraya geriletirken,

Macaristan'ı Türkiye'nin en büyük ikinci tedarikçisi haline getirmiştir.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği damızlık ithalatına söz konusu olan tavukların hepsi yumurta tavuğu olmadığı gibi büyük çoğunluğu da "broiler" cinsi etlik tavuklardır. Türkiye yumurta üretiminde dışa bağımlı olmamakla birlikte damızlık

temininde de büyük oranda kendine yeterli olduğu için sürdürülebilir bir sektör yapısı mevcuttur. Ek olarak diğer sofralık yumurta ithalatlarının da iç piyasa tüketimi için değil, dış piyasaya ihraç etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir (Afyon, 2023).

SONUÇ

Türkiye yıllık 1.2 milyon ton yumurta üretimi ile Dünya üretiminde dokuzuncu sırada yer almakta olup, Dünya'da üretilen toplam yumurtanın 1.1'i de Türkiye'de üretilmektedir. Türkiye üretimdeki seviyesini son beş yıldır korumakla birlikte. Dünya yumurta üretiminde bir artış eğiliminden söz edilebilir.

Gerçekleştirilen trend analizine göre; 2030 yılı itibari ile Dünya'da yumurta üretiminin yıllık 100 milyar tonu aşması ve Türkiye'nin üretiminin ise 1.5 milyar tona yaklaşması öngörülmektedir. Analizin sonuçlarına göre Dünya'da toplam yumurta ihracatının 6.3 milyar doları geçmesi beklenirken Türkiye'nin yumurta ihracatının ise 600 milyon doları aşması öngörülmektedir.

Mevcut durumda Dünya'da yumurta ihracatı yıldan yıla artış göstererek 2022 yılı itibari ile 5 milyar dolar seviyesine yaklaşmaktadır. 2018'den bu yana yaklaşık 1 milyar dolarlık ihracatıyla Dünya lideri olan Hollanda ve ABD'nin arkasından Dünya'da üçüncü olan Türkiye, 2018 sonrasında yaşadığı %8.1'lik ihracat kaybıyla 2022 yılı itibariyle dördüncülüğe gerilemiştir

Türkiye'nin ihracat pazarları ve bu pazarlara gerçekleştirilen ihracatın büyüklükleri yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde değişiklikler arz edilmektedir. Bunların başında 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle başlayan Avrupa Birliği ve batılı ülkelerin Rusya Federasyonu'nu hedefleyen ihracat yasakları gelmektedir. Ukrayna'daki savaş halinin getirmiş olduğu üretim azalmasının ihracata yansımış olması da Türkiye'nin bölgesel pazarda tedarikçi olarak öne çıkmasını sağlayan faktörler arasında gösterilebilir.

Buna karşın Irak'ın 2019 yılı sonrasında kendi iç üretimini artırmaya yönelik politika kararları neticesinde uygulamaya başladığı sofralık yumurtaya yönelik ithalat yasağı da Türkiye'nin ani pazar kaybı yaşamasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye açısından alternatif ihraç pazarlarının önemini ortaya koymuştur. Ek olarak. Suudi Arabistan ve BAE tarafından Katar'a uygulanan blokaj, Türkiye'nin Katar tarım ürünleri pazarına girmesine ve pazardaki varlığını sağlamlaştırmasına olanak sağlamıştır. Bu sürecin etkisi Türkiye'nin Katar'a yumurta ihracatında da görülmektedir.

Türkiye'nin yumurta ihracatı son beş yıl içerisinde yalnızca değer olarak değil, sofralık ve damızlık yumurta ihracat kompozisyonu da değişim göstermiştir. 2018 yılında damızlık yumurta ihracatının toplam yumurta ihracatı içerisindeki payı %19'dan azken, 2022 yılına gelindiğinde bu pay %40'a yaklaşmaktadır. Türkiye'nin damızlık yumurta ihracatındaki ve hedef pazarlardaki satın alma eğilimleri, damızlık yumurta ihracatının toplam yumurta ihracatı içerisindeki payının daha da artacağına işaret etmektedir.

Belirli ülkelerin damızlık ithalatını artırırken aynı zamanda sofralık ithalatını azalttığı gözlemleniyor, bu ülkelerin kendi yumurta üretim yeteneklerini geliştirmeye yönelik stratejik bir değişime işaret etmektedir.

Politik istikrarsızlık, ticaret kısıtlamaları ve değişen ekonomik koşullar Türkiye'nin geleneksel ihracat pazarlarındaki talebi etkilemektedir. Bu pazarlardaki potansiyel zorlukları azaltmak ve ele almak, Türk ihracatçıların riskleri azaltmalarına ve istikrarlı ticaret ilişkilerini sürdürmelerine yardımcı olabilecektir. Mevcut ve potansiyel pazarlarda kalıcı olabilmek kaliteli üretim ve sürdürülebilir bir tedarik gücü ile mümkün olabilecektir.

Yeni alternatif pazarların bulunması mevcut ihraç pazarlarının kapanması neticesinde ortaya çıkabilecek üretim fazlasının yönetilmesi zorluklarını bertaraf edilmesi sağlayabilecektir.

Bu kapsamda yumurta üreticileri ve kamu birlikte çalışarak, hedef pazarlara nüfuz edilebilmesi adına gerekli teknik altyapının oluşturulmasını temin etmeli ve ihracat pazarının genişlemesini hedefleyerek tanıtım ve benimsenme çalışmalarını yürütmelidir. Ek olarak; likit veya toz yumurta gibi katma değer sağlanmış, işlenmiş yumurta ürünleri üzerine sektörün uzmanlaşması ürün ve pazar çeşitlendirilmesine faydalı olacak ve sektör açısından sürdürülebilir bir ihracat yapısına kavuşulmasına olanak sağlayabilecektir.

KAYNAKLAR

- Afyon İ (2023) Türkiye'de Yumurta Üreticiliği ve Yumurta İhracatı Üzerine Yumurta Üreticileri Merkez Birliği Yönetim Kurulu Başkanı İbrahim Afyon ile 05.06.2023 tarihinde gerçekleştirilen röportaj. Röportajı yapan: T. Bahtiyar
- Anonim (2021) Poultry and Products Annual. United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. Paris
- Anonim (2023a) Introducing Vision 365. Uluslararası Yumurta Komisyonu Resmi İnternet Sayfası: <https://www.internationalegg.com/our-work/vision-365/>. (Erişim Tarihi: 30.05.2023)
- Anonim (2023b) Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Resmi İnternet Sayfası. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>. (Erişim Tarihi: 28.05.2023)
- Anonim (2023c) International Trade Center. TradeMap "Trade Statistics for International Business Development": <https://www.trademap.org>. (Erişim Tarihi:01.06.2023)
- Çiçekgil Z (2022) Kümes Hayvancılığı Durum Tahmin Raporu. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. Ankara
- Lin F, Li X, Jia N, Feng F, Huang H, Huang J, Fan S, Ciais F, Song X (2023) The impact of Russia-Ukraine conflict on global food security. Global Food Security. 36: 1-7
- Habibi N (2019) Turkey's Economic Relations with Gulf States in the Shadow of the 2017 Qatar Crisis. Waltham: Brandeis University. Crown Center for Middle East Studies. 132: 1-10
- Kovacs-Nolan J, Philips M, Mine Y (2005) Advances in the value of eggs and egg components for human health. Journal of agricultural and food chemistry 53(22): 8421-8431
- Kulikov I M, Minakov IA (2019) Food Security: Problems And Prospects in Russia. "Scientific Papers Series

- Management. *Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 19(4): 141-148
- Setiadi A, Santoso SI, Nurfadillah S, Prayoga K (2022) Economics Of Egg Price. Consumption. And Income of Laying Hen Farmers During Of Covid-19 Pandemic in Central Java. Indonesia. *Agrisocionomics: Jurnal Sosial Ekonomi Pertanian*, 393-401.
- Steinbach S (2023) The Russia–Ukraine war and global trade reallocations. *Economics Letters*. 226 (C)
- Tamini LD, Doyon M, Simon R (2015) Analyzing Trade Liberalization Effect in the Egg Sector Using a Dynamic Gravity Model. *Canadian Journal of Agricultural Economics/Revue canadienne d'agroeconomie*. 64(2): 383-411
- YUM-BİR (2023) Yumurta Üreticileri Merkez Birliği Resmi İnternet Sayfası. <https://www.yum-bir.org/Yumurta/Index.aspx>. (Erişim Tarihi: 10.05.2023)
- Yüceer M (2021) Yumurta Alternatifleri ve Yumurta İkamesi olarak Kullanım İmkanları. *Yumurta Üreticileri Merkez Birliği Dergisi*. s. 8-10